

РОЗДІЛ 2.

УДК 159.922.8:159.928-053.6

DOI: [https://doi.org/10.63437/3083-6433-2025-2\(35\)-08](https://doi.org/10.63437/3083-6433-2025-2(35)-08)**Бельська Наталія,**

старша наукова співробітниця,

м. Київ, Україна

 [https:// orcid.org/0000-0003-0697-3973](https://orcid.org/0000-0003-0697-3973)**Мельник Марина,**

кандидатка педагогічних наук,

старша дослідниця,

м. Київ, Україна

 [https:// orcid.org/0000-0001-6581-5129](https://orcid.org/0000-0001-6581-5129)**ЧАСОВІ ОРІЄНТАЦІЇ ОБДАРОВАНИХ СТАРШОКЛАСНИКІВ
В УМОВАХ ВІЙНИ**

Анотація.

У статті подано результати дослідження часових орієнтацій обдарованих учнів та учнівського загалу. Описано виражену орієнтацію обдарованих учнів на майбутнє, що корелює з конструктивними копінг-стратегіями та вищою успішністю. Показано, що домінування негативного минулого та фаталістичного теперішнього в обдарованих учнів та учнівського загалу пов'язане з менш конструктивними копінг-стратегіями, як-от ескапізм, філософська відстороненість і самозвинувачення. Результати дослідження підтверджують роль часової орієнтації на майбутнє як психологічного ресурсу адаптації підлітків у ситуації війни.

Ключові слова: обдарованість; обдаровані учні; часова перспектива; часові орієнтації; копінг-стратегії; війна; супровід розвитку обдарованості.

Проблематика вивчення часової перспективи особистості посідає важливе місце в сучасній психології, адже уявлення про минуле, теперішнє й майбутнє є одним із ключових чинників мотиваційної та поведінкової регуляції [8]. Особливого значення ця проблема набуває в підлітковому віці, коли відбувається формування життєвих планів загалом і професійного самовизначення зокрема. Для обдарованих підлітків часові орієнтації набувають додаткового значення, оскільки пов'язані з академічними досягненнями та довгостроковим плануванням освітньо-професійної траєкторії [3; 8]. Таким чином, часова орієнтація як багатовимірний психологічний конструкт є важливим чинником особистісного розвитку, саморегуляції та мотивації.

Згідно з моделлю Ф. Зімбардо та Дж. Бойда [8], спрямованість у часі можна описати через п'ять головних вимірів: негативне минуле, позитивне минуле, гедоністичне теперішнє, фаталістичне теперішнє та орієнтацію на майбутнє (уточнимо, що в нашому дослідженні термін «time perspective», запропонований Ф. Зімбардо та Дж. Бойдом, подано як «часова орієнтація»). Застосування означеної моделі в дослідженнях дало змогу показати, що різні комбінації цих орієнтацій формують своєрідні профілі, які відображають способи інтеграції індивідом досвіду минулого, переживання теперішнього та бачення майбутнього.

Питання відмінностей часової орієнтації обдарованих підлітків та учнівського загалу знаходить підтвердження не лише в дослідженнях, що прямо використовують згадану модель Ф. Зімбардо та Дж. Бойда, а й у ширшому колі праць, які аналізують особливості розвитку, мотивації

та спрямованості в часі обдарованих учнів. Ще в 1970-х рр. Н. Грот [1] звернув увагу на відмінності в досягненні завдань юнацького віку (автономії, ідентичності та планування майбутнього) у підлітків із високим рівнем інтелектуальних здібностей в порівнянні з учнівським загалом. Результати показали, що здібні підлітки швидше досягають розвитку автономії та вищого рівня усвідомленості власних життєвих завдань, зокрема тих, які передбачають спрямованість у майбутнє, чим відрізняються від однолітків.

Подальші дослідження підтверджують і розширюють це уявлення, акцентуючи на своєрідності спрямованості в часі для різних типів обдарованості. Зокрема якісне інтерв'ю-дослідження математично обдарованих учнів у Норвегії показало, що участь у прискорених програмах навчання стимулює в них усвідомлення довгострокових перспектив і підсилює орієнтацію на майбутні академічні та професійні досягнення [6]. Водночас варто зауважити, що підлітки повідомляли й про труднощі: прискорене навчання сприяло відчуттю віддаленості від однолітків, що впливало на їхню соціальну ідентичність та відчуття приналежності до групи. Ці дані вказують, що орієнтація на майбутнє у математично обдарованих школярів не лише є ресурсом, а й може поєднуватися із ризиком соціальної ізоляції.

Специфіка часової орієнтації виявляється й у сфері спортивної обдарованості. Дослідниками [4] було з'ясовано, що профіль часової орієнтації молодих спортсменів безпосередньо впливає на мотивацію до занять спортом. Також було виявлено, що орієнтація на майбутнє пов'язана з більшою готовністю до систематичних тренувань і подолання труднощів, тоді як домінування гедоністичного теперішнього формує схильність до ситуативних рішень і може знижувати довготривалу наполегливість. Таким чином, часові орієнтації виявляються ключовим чинником формування спортивної мотивації та дають змогу зрозуміти, чому частина спортсменів успішно долає перешкоди на шляху досягнення результатів, тоді як інші не витримують вимог тривалої підготовки.

Дослідження показують, що в обдарованих дітей і молоді зазвичай більш виражена орієнтація на майбутнє та позитивне сприйняття минулого, а рівень фаталістичного теперішнього нижчий, ніж у їхніх однолітків [7]. Часова орієнтація на майбутнє у цій групі виявляється тісно пов'язаною з навчальними досягненнями та здатністю відкладати задоволення заради реалізації довгострокових цілей [3]. Тоді як учнівський загал більшою мірою схильний до гедоністичного стилю життя та менш послідовного планування, обдаровані демонструють більш адаптивний баланс часових установок, що забезпечує ефективність у навчальній сфері [7].

Водночас сучасні, зумовлені війною травмівні умови створюють нові виклики для розвитку часової орієнтації. Дослідження, що проведені в Україні під час 2014–2015 рр., засвідчили підвищення орієнтації на негативне минуле й фаталістичне теперішнє та зниження орієнтації на майбутнє в регіонах, що найбільше постраждали від соціально-економічних змін, зумовлених анексією Криму Росією та війною на сході України [5]. Схожі результати отримано й у дослідженнях сучасного воєнного періоду: у студентської молоді спостерігається послаблення часової орієнтації на майбутнє та зростання ролі захисних механізмів у підтриманні психологічної стабільності [2].

Таким чином, попередні дослідження дозволяють стверджувати, що обдаровані школярі зазвичай характеризуються профілем, що включає виражену орієнтацію на майбутнє та позитивне ставлення до минулого за умов зниженого фаталізму. У різних сферах (інтелектуальній, математичній, спортивній, академічній тощо) часові орієнтації виявляються як важливий елемент розвитку та самореалізації обдарованих підлітків. Незалежно від сфери обдарувань, дослідження засвідчують, що здатність вибудовувати стійку часову орієнтацію на майбутнє є вирішальним чинником досягнення високих результатів, тоді як відхилення в часовому профілі (наприклад, надмірна концентрація на теперішньому чи негативному минулому) можуть виступати бар'єром для реалізації потенціалу.

Утім, у кризових і травматичних ситуаціях типові для обдарованих часові установки можуть змінюватися. Тому дослідження часових орієнтацій обдарованих підлітків в умовах війни набуває особливої значущості, адже воно надає можливість зрозуміти, наскільки збереженими

залишаються характерні для цієї групи психологічні ресурси та якою мірою екстремальні обставини здатні модифікувати їхній часовий профіль.

Означене вище зумовило мету дослідження: дослідити особливості часової орієнтації обдарованих школярів в умовах війни. З огляду на теоретичні положення концепції часової перспективи Ф. Зімбардо [8] та попередніх емпіричних даних про особливості часових орієнтацій обдарованих підлітків [3; 7], було сформульовано низку нульових гіпотез, що визначали спрямованість дослідження:

– обдаровані підлітки не відрізняються від учнівського загалу за перевагами тих чи інших часових орієнтацій;

– часові орієнтації обдарованих учнів та учнівського загалу не пов'язані з особливостями їхнього самосприйняття та емоційного стану в умовах війни;

– часові орієнтації обдарованих учнів та учнівського загалу в умовах війни не пов'язані з копінг-стратегіями;

– особливості часових орієнтацій не пов'язані з когнітивними ресурсами підлітків.

У дослідженні взяли участь 134 старшокласників – члени Малої академії наук (МАН) України (учасники III-го (останнього) етапу Всеукраїнського конкурсу – захисту науково-дослідних робіт) та 159 старшокласників контрольної групи (учні шкіл міста Києва та Київської області без досвіду науково-дослідної роботи); вік в обох групах становив 13–17 років.

Для дослідження спрямованості в часі обдарованих старшокласників в умовах війни було використано опитувальник часової перспективи Ф. Зімбардо (Zimbardo Time Perspective Inventory) в адаптації О. Сенник [11]. Для вимірювання копінг-стратегій використовувався стимульний матеріал опитувальника адаптивної поведінки Н. Родіної [10] в нашому варіанті адаптації [9]. Скринінг самовідчуття в умовах війни проводився з використанням авторської анкети авторів дослідження.

Обробка результатів здійснювалася за допомогою кореляційного аналізу, методу порівняння середніх за t-критерієм Стьюдента на платформі статистичного пакета SPSS.

Результати дослідження часових орієнтацій обдарованих учнів (ОУ) та учнівського загалу (УЗ) представлено в таблиці 1.

Таблиця 1

Дослідження часових орієнтацій обдарованих учнів та учнівського загалу

Часова орієнтація	Вибірки	N	Середнє	Ст. кв. відхилення	Тест Лівіня щодо рівності дисперсій		t-критерій Стьюдента	Рівень значущості
					F	Рівень значущості		
Негативне минуле	ОУ	128	2,9508	0,67369	0,000	0,991	t = -0,581	p = 0,562
	УЗ	159	2,9975	0,67991				
Гедоністичне теперішнє	ОУ	128	3,1500	0,51421	0,020	0,887	t = -0,161	p = 0,873
	УЗ	159	3,1597	0,50917				
Майбутнє	ОУ	128	3,3297	0,58798	1,219	0,271	t = 3,505	p = 0,001
	УЗ	159	3,0937	0,54942				
Позитивне минуле	ОУ	128	3,3922	0,73823	0,817	0,367	t = 1,399	p = 0,163
	УЗ	159	3,2742	0,68669				
Фаталістичне теперішнє	ОУ	128	2,7961	0,65813	1,281	0,259	t = -1,757	p = 0,080
	УЗ	159	2,9264	0,59603				

Порівняльний аналіз продемонстрував значущі відмінності між групами обдарованих учнів та учнівського загалу лише за шкалою «майбутнє» ($t = 3,505$; $p = 0,001$). Обдаровані учні

($M = 3,33$; $SD = 0,59$) мали суттєво вищі показники орієнтації на майбутнє, ніж їхні однолітки з контрольної групи ($M = 3,09$; $SD = 0,55$). Означене свідчить про більш виражену спрямованість обдарованих старшокласників на довгострокові цілі, планування та контроль власного життєвого шляху навіть в умовах воєнного часу. Така орієнтація узгоджується з теоретичними положеннями про те, що орієнтація на майбутнє є ключовим ресурсом саморегуляції та мотивації досягнень обдарованої учнівської молоді [3; 7].

За іншими шкалами часової орієнтації статистично значущих відмінностей між групами не виявлено. Так, середні показники за шкалами «негативне минуле», «гедоністичне теперішнє» та «позитивне минуле» були близькими в обох вибірках, що вказує на подібний рівень ставлення до минулого та емоційного переживання теперішнього в групах. Хоча різниця між середніми значеннями за шкалою «Позитивне минуле» мала тенденцію до статистичної значущості ($p \approx 0,16$), вона не досягла порогового рівня, проте може свідчити про дещо більшу схильність обдарованих підлітків оцінювати власний минулий досвід як ресурсний і підтримувальний.

Водночас за шкалою «фаталістичне теперішнє» спостерігалася тенденція до нижчих показників у групі обдарованих ($p = 0,08$). Це може відображати меншу схильність цих учнів до фаталістичного чи песимістичного сприйняття подій теперішнього часу, а також більшу впевненість у можливості впливати на власне життя. Загалом це узгоджується з результатами попередніх досліджень, де обдаровані школярі демонстрували більш конструктивний часовий профіль – вищу орієнтацію на майбутнє та нижчу фаталістичну позицію [4].

Таким чином, отримані дані дають змогу дійти висновку, що *часова домінанта обдарованих старшокласників – це орієнтація на майбутнє, тоді як для учнів загалу характерні більш «плоскі» часові профілі з перевагою теперішніх або ситуативних установок*. Умови війни, попри стресогенність, не вплинули на прагнення обдарованих учнів планувати та зберігати віру у власні можливості, що може розглядатися як прояв психологічної резильєнтності цієї групи.

Додатковий порівняльний аналіз, проведений усередині експериментальної групи, показав, що призери та не призери (учасники, роботи яких не були відзначені журі) МАН України не відрізняються між собою за жодною зі шкал часових орієнтацій. Це дає підстави стверджувати, що результат участі в конкурсі (статус призера чи не призера) не пов'язаний із рівнем часової компетентності чи типом часових орієнтацій. Імовірно, обидві підгрупи є занадто близькими за загальним рівнем інтелектуальних і творчих здібностей, а тому відмінності в часовому профілі між ними не проявляються.

Щодо означеного вище припущення щодо ймовірної зміни орієнтації в часі обдарованих учнів у кризових і травматичних ситуаціях, то, певною мірою, його підтверджують результати кореляційного аналізу між відповідями на запитання анкети «Чи відчували Ви в собі нові сили, можливості, здібності в умовах воєнного часу?» та часовими орієнтаціями (табл. 2).

Таблиця 2

Результати кореляційного аналізу між показником «Відчуття нових сил / здібностей» та показником часових орієнтацій на момент дослідження, (N = 270)

Часова орієнтація	«Чи відчували Ви в собі нові сили, можливості, здібності в умовах воєнного часу?» (від абсолютно ні до абсолютно так)	
Негативне минуле	$r = -0,161$	$p = 0,008$
Гедоністичне теперішнє	$r = -0,032$	$p = 0,598$
Майбутнє	$r = 0,225$	$p = 0,000$
Позитивне минуле	$r = 0,212$	$p = 0,000$
Фаталістичне теперішнє	$r = -0,121$	$p = 0,047$

Обдаровані учні, які відзначити позитивні зміни у своїх здібностях і можливостях під час війни, як видно з *таблиці 2*, *орієнтуються на майбутнє і позитивне минуле, заперечуючи значущість негативного минулого та фаталістичного теперішнього*, що підтверджується результатами попередніх досліджень [7].

Також важливо зауважити, що, попри відсутність даних щодо часових перспектив за методикою Ф. Зімбардо серед українських підлітків у довоєнний час, ми, утім, можемо припустити, що суттєві зміни у сприйнятті власного потенціалу (а саме його посилення, розвиток здібностей, відчуття нових особистісних можливостей) у воєнний час свідчать про своєрідне «перезавантаження системи», результатом якого також є уточнення суб'єктом своїх часових орієнтацій. Суб'єкт (не обов'язково свідомо), але обирає ті з часових орієнтацій, що найбільше відповідають задачам оптимальної адаптації до ситуації та подальшого розвитку його особистості та реалізації потенціалу.

Таким чином, перша висунута нами нульова гіпотеза не підтвердилася: часові орієнтації обдарованих підлітків відрізняються від часових орієнтацій їх однолітків із контрольної групи.

Для з'ясування взаємозв'язку між часовими орієнтаціями та особливостями самовідчуття в умовах війни обдарованих старшокласників було здійснено кореляційний аналіз, результати якого представлені в *таблиці 3* (зауважимо: до таблиці включені лише ті пункти анкети, які значимо пов'язані з часовими орієнтаціями ($p = 0,05$ і нижче).

Таблиця 3

Результати кореляційного аналізу між скринінгом самовідчуття в умовах війни та показниками шкал опитувальника часової перспективи обдарованих учнів, (N = 117)

Запитання анкети	Часова орієнтація				
	Негативне минуле	Гедоністичне теперішнє	Майбутнє	Позитивне минуле	Фаталістичне теперішнє
1. Чи почуваетесь Ви зараз в безпеці? (так / ні)			$r = -0,19$		
2. Як Ви оцінюєте своє майбутнє через п'ять років? (позитивно / негативно)	$r = 0,241$ $p = 0,009$		$r = -0,195$ $p = 0,035$		$r = 0,266$ $p = 0,004$
3. Чи можете Ви назвати зараз своє життя усталеним, стабільним? (так / ні)	$r = 0,326$ $p = 0,000$	$r = 0,209$ $p = 0,024$			$r = 0,261$ $p = 0,006$
4. Чи змінилися Ваші погляди на життя, його зміст, в останні місяці (в умовах воєнного часу)? (так / ні)		$r = 0,197$ $p = 0,034$			$r = 0,189$ $p = 0,041$
5. Чи відчули Ви в собі нові сили, можливості, здібності в умовах воєнного часу? (так / ні)			$r = -0,194$ $p = 0,036$	$r = -0,195$ $p = 0,035$	
6. Чи готові Ви зараз планувати своє життя на 2-3-4 роки вперед? (ні / так)	$r = -0,283$ $p = 0,002$	$r = -0,253$ $p = 0,006$	$r = 0,314$ $p = 0,001$		$r = -0,537$ $p = 0,000$
7. Чи хотіли б Ви отримати консультації психолога про те, як справлятися зі стресом (боязню, тривожністю)? (так / ні)	$r = -0,238$ $p = 0,010$				

Примітка: у таблиці, за винятком п. 6, між змінними зворотний зв'язок.

Представлені в *таблиці 3* результати свідчать про наявність низки статистично значущих зв'язків між часовими орієнтаціями та суб'єктивною оцінкою ситуації (п. 1, 3), власних сил і можливостей (п. 5, 7), внутрішніх змін та цілепокладання (п. 2, 6). Зокрема фіксація підлітків на *майбутньому* (або домінанта цієї установки) пов'язана з відчуттям власної безпеки, позитивною оцінкою свого майбутнього й готовністю його планувати на декілька років наперед, а також із відчуттям в собі нових сил, можливостей, здібностей, що з'явилися в умовах воєнного часу.

Тоді як фіксація підлітків на *гедоністичному теперішньому* (чи домінанта цієї установки) пов'язана з оцінкою сьогодення як нестабільного й відмовою від планування власного майбутнього. Зауважимо, домінанта означеної установки не сприяла змінам поглядів особистості на життя, що може свідчити про ситуативний характер цієї часової орієнтації.

Фіксація підлітків на *фаталістичному теперішньому* (або домінанта цієї установки) пов'язана з відчуттям нестабільності життя, негативною оцінкою власного майбутнього та неготовністю планувати життя на декілька років наперед. Причому погляди підлітків на життя не змінюються, що є типовим для фаталістичної життєвої установки. Це вказує, що фаталістичні установки супроводжуються почуттям безсилля та песимізму, знижуючи особистісну автономію навіть серед обдарованих підлітків.

Фіксація підлітків на *позитивному минулому* (або ж домінанта цієї установки) пов'язана з відчуттям в собі нових сил, можливостей, здібностей, що з'явилися в умовах воєнного часу. Це може свідчити, що схильність до позитивної інтерпретації власного минулого в обдарованих підлітків є ресурсом емоційної рівноваги та сприяє вірі в себе навіть у травмівних ситуаціях, зумовлених війною. Натомість фіксація на *негативному минулому* (чи домінанта цієї установки) пов'язані з оцінкою сьогодення як нестабільного, негативною оцінкою майбутнього й небажанням його планувати, а також з готовністю звернутися до психолога. Усе це свідчить про такий стан дитини, який потребує психологічного супроводу та підтримки. Це узгоджується з результатами попередніх досліджень [7], де наголошується, що домінування негативного минулого відображає схильність до ретроспективної фіксації на невдачах і посилює ризик тривожних та депресивних проявів.

Отримані результати свідчать про безумовну цінність *часової орієнтації на майбутнє* як такої, що сприяє психологічному благополуччю особистості, особливо в складні часи її особистого та суспільного життя. Це також створює сприятливі умови для творчої самореалізації та особистісного зростання. Також достатньо позитивною в означеному контексті є орієнтація на *позитивне минуле*. Спираючись на цей досвід, обдарований підліток може черпати для себе додаткові ресурси в складних ситуаціях. Орієнтація на *негативне минуле й фаталістичне теперішнє* проявилися як чинники, що ускладнюють адаптацію обдарованих підлітків до існування в умовах війни, що, безумовно, накладає відбиток також на їхню навчальну працездатність. Означене підтверджує тезу про те, що *збалансований часовий профіль, зорієнтований на майбутнє, є важливим ресурсом психологічної резильєнтності та саморозвитку обдарованих учнів, особливо в умовах воєнної невизначеності*.

Беручи до уваги невелику кількість учнів контрольної групи, які виконали і опитувальник часової перспективи Ф. Зімбардо, і анкету самовідчуття в умовах війни (усього 25 осіб), кореляційний аналіз між пунктами анкети скринінгу самовідчуття в умовах війни та показниками шкал опитувальника часової перспективи не проводився. Однак для уточнення особливостей самовідчуття учнівського загалу в умовах війни було здійснено порівняння середнього бала згоди з тими самими питаннями в обох групах – обдарованих учнів (ОУ, N = 220) та учнівського загалу (УЗ, N = 241), результати представлені в *таблиці 4*.

Таблиця 4

Середній бал згоди з запитаннями анкети самовідчуття в умовах війни

	Група	Середнє	Ст. кв. відхилення	Тест Лівія щодо рівності дисперсій		t-критерій Стьюдента	Рівень значущості
				F	Рівень значущості		
1. Чи відчуваєтеся Ви зараз у безпеці? (так / ні)	ОУ	1,4909	0,83031	2,444	0,119	-1,426	0,154
	УЗ	1,6058	0,89338				
2. Як Ви оцінюєте своє майбутнє через 5 років? (позитивно / негативно)	ОУ	2,0273	1,18174	8,657	0,003	-3,247	0,001
	УЗ	2,4167	1,37268				
3. Чи можете Ви назвати зараз своє життя усталеним, стабільним? (так / ні)	ОУ	2,118	0,87305	0,874	0,350	-0,531	0,596
	УЗ	2,1610	0,85023				
4. Чи змінилися Ваші погляди на життя, його зміст в умовах воєнного часу? (так / ні)	ОУ	1,9498	1,15823	15,503	0,000	-3,603	0,000
	УЗ	2,3729	1,33239				

Продовження таблиці 4

	Група	Середнє	Ст. кв. відхилення	Тест Лівіня щодо рівності дисперсій		t-критерій Стюдента	Рівень значущості
				F	Рівень значущості		
5. Чи відчули Ви в собі нові сили, можливості, здібності в умовах воєнного часу? (так / ні)	ОУ	2,2648	0,98297	,0751	0,387	-1,638	0,100
	УЗ	2,4153	0,97480				
6. Чи готові Ви зараз планувати своє життя на 2-3-4 роки вперед? (ні / так)	ОУ	2,7890	1,28137	0,828	0,363	-0,519	0,604
	УЗ	2,8517	1,29123				
7. Чи хотіли б Ви отримати консультації психолога про те, як справлятися зі стресом (боязню, тривожністю)? (так / ні)	ОУ	3,2396	1,27573	0,482	0,488	-0,749	0,454
	УЗ	3,3277	1,22260				

Як видно з *таблиці 4*, учнівський загаль в умовах воєнного часу достовірно більш негативно оцінює своє майбутнє через п'ять років у порівнянні з обдарованими однолітками. Так, у них майже не змінилися погляди на життя та його зміст; вони рідше, ніж обдаровані, відчувають у собі нові сили, можливості та здібності (на рівні статистичної тенденції). Беручи до уваги результати кореляційного аналізу в експериментальній групі (ЕГ), представлені в *таблиці 3*, можна припустити, що серед дітей контрольної групи (учнівський загаль) значно частіше, ніж в ЕГ, зустрічаються підлітки з домінантою «негативного минулого» і «фаталістичного теперішнього», проте часова орієнтація «майбутнє» представлена значно рідше, що підтверджує й уточнює результати перевірки першої гіпотези.

Таким чином, і друга нульова гіпотеза не підтвердилася: часові орієнтації обдарованих учнів пов'язані з їх самовідчуттям в умовах війни та, з великою ймовірністю, визначають це самовідчуття. На основі цих результатів можемо висунути припущення про те, що означене стосується також і учнівського загалу.

На наступному етапі дослідження було здійснено перевірку зв'язків часових орієнтацій обдарованих учнів (ОУ, N = 124) й учнівського загалу (УЗ, N = 139) та копінг-стратегій у межах кожної з груп. Результати представлені в *таблиці 5*.

Таблиця 5

Зв'язки між часовими орієнтаціями та копінг-стратегіями

Часова орієнтація	Копінг-стратегії							
	КС ТР*		КС ЕС		КС ПСП		КС ФВ	
Негативне минуле	ОУ	-	ОУ	r = 0,461 p = 0,000	ОУ	-	ОУ	r = 0,309 p = 0,000
	УЗ	-	УЗ	r = 0,456 p = 0,000	УЗ	-	УЗ	r = 0,334 p = 0,000
Гедоністичне теперішнє	ОУ	-	ОУ	r = 0,357 p = 0,000	ОУ	-	ОУ	r = 0,325 p = 0,000
	УЗ	-	УЗ	r = 0,381 p = 0,000	УЗ	r = 0,172 p = 0,043	УЗ	r = 0,378 p = 0,000
Майбутнє	ОУ	r = 0,539 p = 0,000	ОУ	-	ОУ	r = 0,267 p = 0,003	ОУ	-
	УЗ	r = 0,554 p = 0,000	УЗ	-	УЗ	r = 0,295 p = 0,000	УЗ	r = -0,193 p = 0,023
Позитивне минуле	ОУ	r = 0,275 p = 0,002	ОУ	r = 0,179 p = 0,047	ОУ	r = 0,330 p = 0,000	ОУ	-
	УЗ	r = 0,262 p = 0,002	УЗ	-	УЗ	-	УЗ	-

Продовження таблиці 5

Фаталістичне теперішнє	ОУ	$r = -0,280$ $p = 0,002$	ОУ	$r = 0,500$ $p = 0,000$	ОУ	-	ОУ	$r = 0,456$ $p = 0,000$
	УЗ	-	УЗ	$r = 0,442$ $p = 0,000$	УЗ	-	УЗ	$r = 0,439$ $p = 0,000$
Часова орієнтація	Копінг-стратегії							
	КС СЗ		КС АР		КС ПП		ЗКК	
Негативне минуле	ОУ	$r = 0,523$ $p = 0,000$	ОУ	-	ОУ	-	ОУ	-
	УЗ	$r = 0,502$ $p = 0,000$	УЗ	-	УЗ	-	УЗ	-
Гедоністичне теперішнє	ОУ	-	ОУ	-	ОУ	$r = 0,234$ $p = 0,009$	ОУ	$r = 0,179$ $p = 0,046$
	УЗ	$r = 0,254$ $p = 0,003$	УЗ	-	УЗ	$r = 0,186$ $p = 0,026$	УЗ	-
Майбутнє	ОУ	-	ОУ	$r = 0,531$ $p = 0,000$	ОУ	$r = 0,310$ $p = 0,000$	ОУ	$r = 0,576$ $p = 0,000$
	УЗ	-	УЗ	$r = 0,581$ $p = 0,000$	УЗ	$r = 0,393$ $p = 0,000$	УЗ	$r = 0,595$ $p = 0,000$
Позитивне минуле	ОУ	-	ОУ	$r = 0,228$ $p = 0,011$	ОУ	$r = 0,353$ $p = 0,000$	ОУ	$r = 0,333$ $p = 0,000$
	УЗ	-	УЗ	$r = 0,258$ $p = 0,002$	УЗ	$r = 0,277$ $p = 0,001$	УЗ	$r = 0,299$ $p = 0,000$
Фаталістичне теперішнє	ОУ	$r = 0,256$ $p = 0,004$	ОУ	-	ОУ	$r = 0,201$ $p = 0,026$	ОУ	$r = -0,182$ $p = 0,043$
	УЗ	$r = 0,260$ $p = 0,002$	УЗ	-	УЗ	$r = 0,178$ $p = 0,036$	УЗ	-

Довідка: Копінг-стратегія «Творчо-розвивальна» (КС ТР): особистість зберігає самовладання, проявляє активність, креативність, самостійність і наполегливість у розв'язанні проблемної (стресової) ситуації; сприймає її як стимул для саморозвитку та джерело важливого життєвого досвіду. Зазвичай успішно розв'язує проблему. Стресові чинники оцінюються як радше сприятливі, аніж навпаки, а власні ресурси – як достатні для розв'язання проблеми. Очікуваний результат – набуття нового досвіду активного розв'язання складних життєвих ситуацій, який може бути використаний у майбутньому. **Копінг-стратегія «Ескапізм» (КС ЕС)** виявляється у використанні традиційних механізмів психологічного захисту: заперечення наявності проблеми, витіснення (уникнення думок про неї), фантазування чи мрії про те, що все саме собою зміниться на краще, компенсація (спроби зайнятися чимось, що відволікає від неприємних думок). Поведінка особистості є пасивною, спостерігається нервозність і тривожність. Відсутні спроби самостійно розв'язувати проблему, інколи є прагнення до її розв'язання зусиллями інших людей. **Копінг-стратегія «Пошук соціальної підтримки» (КС ПСП)** виявляється у зверненні за підтримкою та порадами до оточення, використанні їхнього досвіду в схожих ситуаціях. Особистість може: активно-творчо використовувати досвід інших людей, як співавтор або ж поводитися пасивно-інфантильно, вважаючи, що проблему має розв'язати оточення. **Копінг-стратегія «Філософська відстороненість» (КС ФВ)** проявляється у визнанні проблемної ситуації, але одночасно ігноруванні або знеціненні її (включаючи гумор чи раціональні пояснення об'єктивних обставин, які викликали проблему). Особистість займає пасивно-вичікувальну позицію стороннього спостерігача-фаталіста, зберігаючи при цьому спокій і самовладання. **Копінг-стратегія «Самозвинувачення» (КС СЗ)** виявляється в переконанні, що саме поведінка особистості (вчинки, рішення, ініціативи чи реакції) є причиною виникнення проблемної ситуації. Особистість робить формальні спроби вирішити проблему, однак має песимістичний прогноз щодо результату власних зусиль. **Копінг-стратегія «Аналітико-рефлексивна» (КС АР)** виявляється в прагненні зберігати самовладання, об'єктивно аналізувати причини виникнення проблемної ситуації, розглядати всі можливі наслідки, раціонально розробляти та планувати подальші дії для

її розв'язання. **Копінг-стратегія «Пошук позитиву» (КС ПП)** відображає прагнення особистості прийняти проблемну ситуацію як даність, яку неможливо змінити, знаходити в ній щось позитивне для себе («усе, що не відбувається – усе на краще»). Особистість готова відмовитися від частини своїх інтересів, планів і вимог або змінити їх. Узагальнений фактор **«Загальна конструктивність копіngu» (ЗКК)** відображає найбільш конструктивну поведінку особистості в складних проблемних (стресових) ситуаціях, що виявляється в: збереженні самовладання та оптимізму навіть у найважчих психологічних умовах; прагненні самостійно й творчо розв'язувати проблему; здатності засвоювати новий досвід і гнучко використовувати його в майбутньому; розвитку особистості (особистісному зростанні); посиленні стійкості та невразливості перед новими життєвими викликами.

Аналіз взаємозв'язків між копінг-стратегіями та часовими орієнтаціями особистості дав змогу виявити низку значущих закономірностей. Так, домінування негативного минулого в обох групах має позитивні кореляції з копінг-стратегіями «Ескапізм», «Філософська відстороненість» та «Самозвинувачення». Імовірно, схильність фокусуватися на травматичних або неприємних подіях минулого супроводжується використанням унікальних і внутрішньо рефлексивних стратегій, зорієнтованих радше на емоційне дистанціювання чи самокритичну переоцінку, аніж на активне розв'язання проблем.

Домінанта *гедоністичного теперішнього* в обох групах позитивно пов'язана з копінг-стратегіями «Ескапізм», «Філософська відстороненість» та «Пошук позитиву». Однак структура цих зв'язків виявилася різною: у контрольній групі учні з гедоністичними часовими орієнтаціями також частіше використовують «Пошук соціальної підтримки» та, парадоксально, «Самозвинувачення», що свідчить про суперечливу природу їхніх копінг-реакцій – поєднання відкритості із почуттям внутрішньої провини. Натомість гедоністично орієнтовані обдаровані учні демонструють більш ефективний копінг-профіль, що виявляється в позитивному зв'язку з узагальненим показником «Загальна конструктивність копіngu». Імовірно, орієнтація на теперішнє обдарованих школярів може мати адаптивний характер, пов'язаний із гнучкістю, саморегуляцією та здатністю знаходити позитив у складних обставинах.

Натомість домінанта *майбутньої* часової орієнтації в обох групах позитивно пов'язана з широким спектром конструктивних копінгів, зокрема з «Творчо-розвивальною», «Аналітико-рефлексивною», «Пошуком соціальної підтримки» та «Пошуком позитиву», а також з узагальненим фактором «Загальна конструктивність копіngu». Це підтверджує, що орієнтація на майбутнє постає потужним ресурсом подолання труднощів, сприяє плануванню, адаптації та розвитку. Водночас у контрольній групі (учнівський загаль) учні, зорієнтовані на майбутнє, значно рідше використовують копінг «Філософська відстороненість», що є логічним – фокус на майбутньому передбачає активну дію, а не рефлексивне дистанціювання.

Домінанта *позитивного минулого* в обох групах позитивно корелює з копінг-стратегіями «Творчо-розвивальна», «Аналітико-рефлексивна», «Пошук позитиву» та узагальненим фактором «Загальна конструктивність копіngu». Це означає, що позитивне сприйняття власного минулого виступає емоційним і когнітивним ресурсом, що підтримує адаптивні, творчі й рефлексивні способи реагування на труднощі.

Домінанта *фаталістичного теперішнього* в обох групах має позитивні зв'язки з копінг-стратегіями «Ескапізм», «Філософська відстороненість», «Самозвинувачення» і «Пошук позитиву». У структурі зв'язків спостерігається парадоксальний ефект: навіть попри прагнення до знаходження позитивних сенсів, фаталістично налаштовані респонденти (особливо серед обдарованих) не схильні інтерпретувати болісний досвід як важливий або такий, що сприяє розвитку. Для них характерною є установка на неминучість подій, що супроводжується емоційним відстороненням і внутрішньою пасивністю.

Отримані емпіричні результати підтверджують, що конструктивні копінг-стратегії мають чітку позитивну асоціацію з орієнтацією на майбутнє та позитивне минуле, а також, певною мірою, із гедоністичною здатністю насолоджуватися теперішнім. Водночас фаталістичне

сприйняття теперішнього часу постає чинником ризику, що знижує конструктивність копінг. Таким чином, часові орієнтації виявляються суттєвим психологічним предиктором вибору стратегій подолання, а їхня гармонізація може розглядатися як важливий напрям профілактичної та корекційної роботи з учнівською молоддю.

Таким чином, третя нульова гіпотеза не підтвердилася: часові орієнтації як обдарованих учнів, так і учнівського загалу, пов'язані з їх копінг-стратегіями в умовах війни (і, ймовірно, в інших умовах такий зв'язок також є). Окрім того, зв'язки часових орієнтацій і копінг-стратегій значною мірою збігаються в обох групах досліджуваних, що може свідчити про існування неочевидної, глибинної цілісної психологічної підструктури, яка поєднує різні аспекти ресурсної системи особистості.

Додатково було здійснено кореляційний аналіз між шкалами часових орієнтацій і показниками академічної успішності, інтелектуального розвитку (за методикою Прогресивні матриці Равена) і рівня креативності (за опитувальником творчих характеристик поведінки Ф. Вільямса (у модифікації Н. Бельської)), результати представлені в таблиці 6 (N = 134).

Таблиця 6

Зв'язки між часовими орієнтаціями та показниками академічної успішності, інтелектуального розвитку й рівня креативності

Часова орієнтація		Середній бал академічної успішності	Невербальний інтелект	Рівень креативності (самооцінка учнів)
Негативне минуле	Pearson Correlation	-0,173*	-0,276*	-0,051
	Sig. (2-tailed)	0,045	0,017	0,671
Гедоністичне теперішнє	Pearson Correlation	0,023	-0,333**	0,089
	Sig. (2-tailed)	0,793	0,004	0,458
Майбутнє	Pearson Correlation	0,393**	0,020	0,333**
	Sig. (2-tailed)	0,000	0,866	0,004
Позитивне минуле	Pearson Correlation	0,235**	0,182	0,146
	Sig. (2-tailed)	0,006	0,122	0,223
Фаталістичне теперішнє	Pearson Correlation	-0,223**	-0,422**	-0,241*
	Sig. (2-tailed)	0,010	0,000	0,042

За результатами кореляційного аналізу було встановлено *тісний позитивний зв'язок між орієнтацією на майбутнє та середнім балом академічної успішності* ($r = 0,393$; $p < 0,001$): учні, які схильні до планування, постановки довготривалих цілей, демонструють вищу академічну результативність. Така закономірність цілком узгоджується з даними емпіричних досліджень [7], які підтвердили, що в обдарованих школярів саме часова орієнтація на майбутнє виступає предиктором навчальної мотивації та досягнень. Окрім того, часова орієнтація на позитивне минуле також пов'язана з вищою успішністю ($r = 0,235$; $p = 0,006$), що може вказувати на роль позитивної інтерпретації власного досвіду як ресурсу навчальної мотивації. Натомість негативне минуле ($r = -0,173$; $p = 0,045$) та фаталістичне теперішнє ($r = -0,223$; $p = 0,010$) мають негативні зв'язки з успішністю, тобто схильність до ретроспективного песимізму чи фаталізму супроводжується нижчими академічними успіхами.

Між показниками інтелекту та часовими орієнтаціями також простежується низка *значущих кореляцій*. Найсильніший негативний зв'язок зафіксовано між фаталістичним теперішнім і результатами тесту Равена ($r = -0,422$; $p < 0,001$), а також між негативним минулим ($r = -0,276$; $p = 0,017$). Це свідчить, що учні з нижчими показниками невербального інтелекту частіше сприймають теперішнє як неконтрольоване, а минуле – як травматичне або безресурсне. Водночас орієнтація на майбутнє і позитивне минуле не демонструють значущих зв'язків із невербальним інтелектом.

За результатами *самооцінки творчих здібностей і часових орієнтацій* було виявлено, що орієнтація на майбутнє позитивно корелює з рівнем креативності ($r = 0,333$; $p = 0,004$), тоді як домінанта фаталістичного теперішнього демонструє обернений зв'язок ($r = -0,241$; $p = 0,042$). Імовірно учні, які орієнтуються на майбутнє, сприймають себе як більш креативних і готових до творчої самореалізації, тоді як фаталістичні установки асоціюються із заниженою вірою у власні творчі ресурси.

Таким чином, четверта нульова гіпотеза не підтвердилася – часові орієнтації особистості пов'язані з когнітивними ресурсами. Окрім того, отримані результати підтверджують ключову роль часової орієнтації на майбутнє як чинника академічної успішності та творчої самореалізації. Натомість домінанта фаталістичного теперішнього і негативного минулого асоціюється зі зниженням когнітивних ресурсів. Це дає змогу трактувати часову орієнтацію не лише як особистісну характеристику, а й як психологічний ресурс розвитку, що забезпечує адаптацію, саморегуляцію та ефективність навчальної діяльності навіть за умов підвищеного стресу, зумовленого війною.

Отже, проведене дослідження засвідчило, що часова орієнтація обдарованих учнів характеризується переважною орієнтацією на майбутнє – саме цей часовий вимір виявився найбільш вираженим і статистично значуще відрізнявся від показників учнів контрольної групи. Це свідчить про здатність обдарованих підлітків позитивно оцінювати власне майбутнє, зберігати цілеспрямованість та прагнення планувати власне життя навіть за умов воєнної невизначеності. Орієнтація на позитивне минуле також виконує адаптивну функцію: обдаровані учні дещо частіше оцінюють власний життєвий досвід як ресурсний, що, імовірно, сприяє формуванню оптимістичного ставлення до майбутнього. Натомість фокусування на негативному минулому чи фаталістичне сприйняття теперішнього асоціюються з оцінкою сьогодення як нестабільного й негативною оцінкою власного майбутнього.

Часові орієнтації на майбутнє та позитивне минуле як серед обдарованих учнів, так і учнівського загалу, позитивно корелюють із такими конструктивними копінг-стратегіями, як «Творчорозвивальна», «Аналітико-рефлексивна», «Пошук соціальної підтримки» й «Пошук позитиву» та узагальненим фактором «Загальна конструктивність копіngu». Водночас орієнтація на негативне минуле й фаталістичне теперішнє корелюють з менш конструктивними копінг-стратегіями «Ескапізм», «Філософська відстороненість» та «Самозвинувачення». Це свідчить, що спрямованість у часі визначає стиль подолання труднощів: орієнтація на майбутнє формує активну, гнучку та ефективну копінг-поведінку, тоді як ретроспективно-фаталістичні установки знижують адаптаційний потенціал.

Зв'язки часової орієнтації з академічними та когнітивно-творчими показниками засвідчили, що орієнтація на майбутнє є потужним предиктором навчальної успішності та самооцінки креативності. Фаталістичне теперішнє, навпаки, пов'язане з нижчими показниками невербального інтелекту та креативності.

Внутрішньогруповий аналіз показав, що статус призера або не призера МАН України не впливає на часові орієнтації. Це свідчить про те, що часовий профіль є більш стабільною індивідуальною характеристикою, аніж ситуативні досягнення, і відображає глибинні особистісні ресурси, спільні для всіх обдарованих учнів.

Загальна модель часової орієнтації обдарованих старшокласників у воєнних умовах може бути описана як адаптивна, конструктивна та резильєнтна. Навіть попри травматичний соціальний контекст, обдаровані підлітки демонструють стійкість часових установок, що підтримує їхню саморегуляцію та здатність до подолання труднощів. Узагальнюючи, можна стверджувати, що збалансована часова перспектива, зорієнтована на майбутнє, є важливим чинником психологічної резильєнтності, саморозвитку та досягнень обдарованих школярів в умовах воєнної невизначеності. Розвиток часової орієнтації на майбутнє може розглядатися як перспективний напрям психолого-педагогічної підтримки обдарованих дітей і молоді.

Використані літературні джерела

1. Groth N. J. Achievement of autonomy and other developmental tasks in bright and average adolescents. *Gifted Child Quarterly*. 1972. Vol. 16, No. 3. P. 231–236. DOI: <https://doi.org/10.1177/001698627201600302>.
2. Lazurenko O., Tertychna N., Smila N. Correlation between time perspective and defense mechanisms of Ukrainian students during the war. *Journal of Education, Culture and Society*. 2023. Vol. 14, No. 1. P. 198–206. DOI: <https://doi.org/10.15503/jecs2023.1.198.206>.
3. Mello Z. R. The relationship of time perspective to age, gender, and academic achievement among academically talented adolescents. *Journal for the Education of the Gifted*. 2006. Vol. 29, No. 3. P. 271–289. URL: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ746285.pdf>.
4. Popovych I. S., Chervinska I., Kazibekova V., Vasylyk V., Verbeschuk S., Gniezdilova V. Young athletes' time perspective as a factor in the development of sports motivation. *Journal of Physical Education and Sport*. 2022. Vol. 22, No. 7. P. 1747–1755. DOI: <https://doi.org/10.7752/jpes.2022.07221>.
5. Senyk O., Abramov V., Bedan V., Bunas A., Hrechkosii M., Lutsenko O., Mandzyk T., Wittmann M. Differences in Time Perspectives Measured under the Dramatically Changing Socioeconomic Conditions during the Ukrainian Political Crises in 2014/2015. *International Journal of Environmental Research and Public Health*. 2022. Vol. 19, No. 12. Art. 7465. DOI: <https://doi.org/10.3390/ijerph19127465>.
6. Smedsrud J. Mathematically gifted accelerated students participating in an ability group: A qualitative interview study. *Frontiers in Psychology*. 2018. Vol. 9. Art. 1359. DOI: <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2018.01359>.
7. Worrell F. C., Mello Z. R. The Reliability and Validity of Zimbardo Time Perspective Inventory Scores in Academically Talented Adolescents. *Educational and Psychological Measurement*. 2007. Vol. 67, No. 3. P. 487–504. DOI: <https://doi.org/10.1177/0013164406296985>.
8. Zimbardo P. G., Boyd J. N. Putting time in perspective: A valid, reliable individual-differences metric. *Journal of Personality and Social Psychology*. 1999. Vol. 77, No. 6. P. 1271–1288. DOI: <https://doi.org/10.1037/0022-3514.77.6.1271>.
9. Бельська Н. А. Варіант методики Р. Лазаруса – С. Фолкман для вивчення копінг-поведінки українських підлітків. *Актуальні проблеми науки та освіти в умовах сучасних викликів : матеріали міжнар. наук.-практ. конф.*, 9 листопада 2025 р. Дніпро.
10. Родіна Н. В. Психологія копінг-поведінки: системне моделювання: дис. ... д-ра психол. наук. Київ: Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, 2012. 504 с. URL: <https://dspace.onu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/f95046f1-300f-48e3-ac0b-3b175a57c0bc/content>.
11. Сенік О. Адаптація опитувальника часової перспективи особистості Ф. Зімбардо (ZTPI). *Соціальна психологія*. 2012. № 1–2 (51–52). С. 153–168.

References

1. Groth, N. J. (1972). Achievement of autonomy and other developmental tasks in bright and average adolescents. *Gifted Child Quarterly*, 16(3), 231-236. DOI: <https://doi.org/10.1177/001698627201600302>.
2. Lazurenko, O., Tertychna, N., & Smila, N. (2023). Correlation between time perspective and defense mechanisms of Ukrainian students during the war. *Journal of Education, Culture and Society*, 14(1), 198-206. DOI: <https://doi.org/10.15503/jecs2023.1.198.206>.
3. Mello, Z. R. (2006). The relationship of time perspective to age, gender, and academic achievement among academically talented adolescents. *Journal for the Education of the Gifted*, 29(3), 271-289. Retrieved from: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ746285.pdf>.
4. Popovych, I. S., Chervinska, I., Kazibekova, V., Vasylyk, V., Verbeschuk, S., & Gniezdilova, V. (2022). Young athletes' time perspective as a factor in the development of sports motivation. *Journal of Physical Education and Sport*, 22(7), 1747-1755. DOI: <https://doi.org/10.7752/jpes.2022.07221>.
5. Senyk, O., Abramov, V., Bedan, V., Bunas, A., Hrechkosii, M., Lutsenko, O., Mandzyk, T., & Wittmann, M. (2022). Differences in time perspectives measured under the dramatically changing socioeconomic conditions during the Ukrainian political crises in 2014/2015. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19(12), 7465. DOI: <https://doi.org/10.3390/ijerph19127465>.
6. Smedsrud, J. (2018). Mathematically gifted accelerated students participating in an ability group: A qualitative interview study. *Frontiers in Psychology*, 9, Article 1359. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2018.01359>.

7. Worrell, F. C., & Mello, Z. R. (2007). The reliability and validity of Zimbardo Time Perspective Inventory scores in academically talented adolescents. *Educational and Psychological Measurement*, 67(3), 487-504. DOI: <https://doi.org/10.1177/0013164406296985>
8. Zimbardo, P. G., & Boyd, J. N. (1999). Putting time in perspective: A valid, reliable individual-differences metric. *Journal of Personality and Social Psychology*, 77(6), 1271-1288. DOI: <https://doi.org/10.1037/0022-3514.77.6.1271>
9. Bielska, N. A. (2025, November 9). Variant metodyky R. Lazarusa – S. Folkman dla vyvchennia kopinh-povedinky ukrainskykh pidlitkiv [A version of the R. Lazarus – S. Folkman method for studying coping behavior of Ukrainian adolescents]. *Aktualni problemy nauky ta osvity v umovakh suchasnykh vyklykiv: Proceedings of the International Scientific and Practical Conference*. Dnipro. [in Ukrainain].
10. Rodina, N. V. (2012). Psykholohiia kopinh-povedinky: systemne modeliuвання [Psychology of coping behavior: System modeling]: *Doctoral dissertation*, Kyiv, 504 p. Retrieved from: <https://dspace.onu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/f95046f1-300f-48e3-ac0b-3b175a57c0bc/content>. [in Ukrainain].
11. Senyk, O. (2012). Adaptatsiia opytuvalnyka chasovoi perspektyvy osobystosti F. Zimbardo (ZTPI) [Adaptation of the Zimbardo Time Perspective Inventory (ZTPI)]. *Sotsialna psykholohiia – Social Psychology*, 1-2(51-52), 153-168. [in Ukrainain].

Bielska Nataliia,

Senior Researcher,

Kyiv, Ukraine

Melnyk Maryna,

Candidate of Pedagogical Sciences, Senior Researcher,

Kyiv, Ukraine

TIME PERSPECTIVE OF GIFTED HIGH SCHOOL STUDENTS IN WARTIME CONDITIONS

Summary.

The study examines the time perspective profiles of gifted high school students in the context of wartime adversity. Grounded in the Zimbardo Time Perspective Inventory (ZTPI), the research aims to identify specific temporal orientations among gifted adolescents and to explore how these orientations relate to coping strategies, academic performance, cognitive resources under conditions of prolonged war.

The findings demonstrate that gifted adolescents are characterized by a more distinct Future orientation and a stronger Positive Past orientation compared to their non-gifted peers. These temporal orientations were significantly associated with constructive coping strategies, including problem-focused, analytic-reflective, creative-developmental, and socially supportive coping. Future orientation also correlated positively with academic achievement and self-evaluated creativity, underscoring its role as a cognitive-motivational resource fostering persistence, goal-setting, and self-regulation in challenging circumstances.

Conversely, dominance of Negative Past and Present Fatalistic orientations showed consistent positive associations with avoidance, distancing, self-blame, and other maladaptive coping strategies across both groups. These orientations were also negatively related to indicators of cognitive functioning. Notably, the status of prize-winner vs non-prize-winner within the gifted group showed no significant impact on time perspective, confirming its relative stability as a personality construct independent of situational academic success.

Overall, the results highlight that gifted adolescents exhibit a more adaptive, resilient temporal profile, which serves as a protective psychological resource in wartime conditions. The study emphasizes the importance of fostering Future-oriented thinking as a pathway for enhancing resilience, constructive coping, and effective self-regulation among adolescents facing prolonged stress and uncertainty.

Keywords: giftedness; gifted students; time perspective; coping strategies; war; gifted education support.

Прийнято 16 жовтня 2025 року. Затверджено 28 листопада 2025 року